

Ірина КУЗНЕЦОВА

аспірантка,
Національний технічний університет
України «Київський політехнічний інститут
імені Ігоря Сікорського»

**Олександра
РУБАНЕЦЬ**

доктор філософських наук, професор,
Національний технічний університет
України «Київський політехнічний інститут
імені Ігоря Сікорського»

Ключові слова: пізнання, комунікація, етос, етичні засади самопізнання, формування етичної культури майбутнього фахівця.

У статті розглядаються етичні засади комунікацій у мережевому освітньому середовищі. На їх основі реалізуються різні форми навчальної, викладацької та проєктної діяльності, що сприяє формуванню особистості майбутнього фахівця. Досліджується формування етичної культури в системі комунікацій. Аналізуються особливості етичної регуляції в науковій, навчальній та проєктній діяльності. Показано, що етична регуляція сприяє встановленню соціальних зв'язків між учасниками комунікації в освітній сфері. Етична регуляція перетворює комунікативний простір на соціальний

УДК 141.78:278:477
DOI 10.32782/NPU-VOU.2023.1(88).10

ЕТИЧНИЙ СКЛАДНИК КОМУНІКАЦІЙ У МЕРЕЖЕВОМУ ОСВІТНЬОМУ СЕРЕДОВИЩІ

© Кузнецова І., Рубанець О., 2023

простір. Соціальний комунікативний простір сприяє формуванню професійної ідентичності майбутнього фахівця. Етичний складник комунікацій створює умови для поєднання навчання і виховання. На основі етосу та кодексів етики наукових спільнот відбувається формування особистості майбутнього фахівця. Розглядається формування етичної культури в системі комунікацій, в якій здійснюються навчальна, викладацька, проєктна та інші види діяльності в освітній сфері. Етична культура формується у процесі оволодіння професійними компетентностями. Формування етичної культури особистості відбувається в соціальній комунікативній сфері. Етична культура особистості постає як інтегральна єдність, яка включає загальнолюдський вимір моралі, рівень етосу, етики науки, комунікативної етики та етики дискурсу.

Застосування мережевих технологій у сфері освіти дає змогу значно розширити спектр комунікацій. До традиційних комунікацій викладач-студент і студент-викладач долучаються нові види комунікацій, які складаються під час наукових дискусій, діалогу, дискурсу. До складу комунікацій входять такі, для яких важливими стають етичні засади, що характеризують професійну спроможність майбутнього фахівця взаємодіяти, комунікувати з різними науковими підходами, точками зору, напрямками та школами. Вміння працювати при колективному обговоренні проблем, під час наукової дискусії та наукового дискурсу актуалізує розгляд структури етичного складника комунікацій в освітньому середовищі.

Ступінь розробки проблеми

Розробляється етика науки [Л. І. Сидоренко], комунікативна етика (К.-О. Апель, Ю. Габермас та ін.), етика дискурсу (Г. Гнатишак, А. Єрмоленко, М. Тур), етика соціальної відповідальності (Х. Йонас). Етика дискурсу розглядається як когнітивна етика в соціальних інтеракціях (Г. Гнатишак [2]). З'ясовуються особливості етики науковця [3], розробляються етичні кодекси наукових спільнот [4; 8; 9; 11]. Виявляється значення етико-екологічного (М. Кисельов) та етико-онтологічного (Є. Мулярчук) підходів. Досліджується етична специфіка професій у сфері суспільних комунікацій [1, 294].

Постановка проблеми

Розвиток системи комунікацій зумовлює необхідність розробки етичного складника як основи формування комунікативного простору.

Дослідження етичного складника комунікацій в освітній діяльності дає змогу поєднати розгляд професійної етики із загальнолюдським виміром етичної регуляції та розглянути формування особистості у процесі оволодіння професійними компетентностями в комунікативному просторі. Зростання значення дослідницького складника в освітній діяльності дає змогу дослідити формування етичної

культури фахівця на основі етосу і вимог академічної доброчесності.

Пропонується розглянути формування етичного складника світогляду науковця як становлення етичної культури у процесі формування соціальних компетентностей, що виявляють якісний рівень професійної підготовки майбутнього фахівця.

Виклад основного матеріалу

В умовах дистанційної форми навчання з метою підвищення ефективності навчального процесу важливим стає перехід від передачі текстів у процесі комунікації до формування особистісної участі студента й аспіранта у структурі комунікацій, які зумовлюють обговорення проблем, участь у науковій дискусії, науковому дискурсі тощо. Особистісна участь у структурі наукових комунікацій зумовлює зростання значення етичного складника в системі взаємодій викладач-студент, студент-студент, викладач-група, студент-група. Розширення сфери дослідницьких методів підготовки майбутніх фахівців, запровадження навчання через дослідження актуалізує введення у розгляд етичних засад взаємодії, дискурсу, спілкування в науковому співтоваристві, розвитку етичних засад наукових напрямків та шкіл.

Зростання значення застосування у викладацькій та іншій діяльності результатів сучасних наукових розвідок зумовлює необхідність розвитку проблемно-орієнтованих методів викладання та розробки етичних засад подання, висвітлення й інтерпретації результатів сучасних наукових розвідок. Необхідність підготовки патріотично налаштованих фахівців актуалізує застосування ціннісної етики, поглиблення аксіологічного виміру навчального процесу, формування ціннісно-орієнтованого мислення.

Розвиток гуманістичних традицій викладання, основою яких є людиноцентризм і студентоцентризм, актуалізує розширення спектру етичних засад навчального процесу. Важливі ідеї гуманізму, етико-екологічного підходу,

спрямовані на формування екологічної свідомості й екологічної культури. Важливим стає подолання технократизму та інструменталізму при розгляді шляхів формування етичної культури майбутнього фахівця. Потрібні розробки шляхів впровадження етичного складника у внутрішню структуру особистості майбутнього фахівця та його світогляду.

Розширення сфери дії етичних засад у сучасних моделях навчального процесу зумовлює необхідність поєднання сучасних проблем етики науки, наукового етосу та розвитку професійної етики, що спирається на гуманістичні та ціннісні засади. На основі етичних засад та їх впровадження в навчальний процес відбувається формування комунікативного простору як інтегральної єдності системи комунікації.

Етична регуляція в комунікаціях в освітньому процесі стає важливою для формування соціальних зв'язків. Здійснення етичної регуляції включає того, хто навчається, в систему соціальних відносин, визначає етичне відношення до професійної діяльності, суспільства, наукової спільноти. Етика дискурсу розглядається як когнітивна етика в соціальних інтеракціях [2, 141-142]. Навіть здійснюючи пізнавальні процедури, генеруючи нові ідеї та формулюючи концепції, студент входить у систему соціальних відносин, які складаються у процесі наукового дискурсу та дискусій. Завдяки етичному складнику комунікативний простір освітньої діяльності перетворюється у соціальний простір. На основі формування етичної культури соціальний комунікативний простір стає простором самореалізації особистості та її самоздійснення як проєкту власної ідентичності.

В умовах дистанційного навчання студенти можуть знаходитися в різних країнах. Соціальний комунікативний простір сприяє становленню емоційних контактів, які пов'язують ідентичність того, хто навчається, з власною країною. Етична регуляція виявляє особистісний вимір реалізації професійних компетентностей

та сприяє формуванню ціннісно-орієнтованого мислення, встановлення й підтримання емоційного зв'язку із закладом вищої освіти та з країною, яку він представляє.

Сучасні технології та методи навчання, зокрема застосування інтерактивних методів і мережевих технологій, сприяють формуванню єдиного комунікативного соціального простору. Формування професійних компетентностей і становлення етичної культури майбутніх фахівців сприяє оволодінню ними науково-дослідницькими навичками та засвоєнню основних етичних норм, що створює підґрунтя для реалізації наукових дискурсів і комунікацій. Розширення сфери науково-дослідницької діяльності та зростання її значення в підготовці майбутніх фахівців вводить їх у вітчизняну та світову наукові спільноти. Нині досліджуються особливості перетину етики і науки [7; 13]. За рахунок введення норм етосу, які регулюють поведінку вчених при виконанні їх професійних обов'язків, відбувається оволодіння основними формами науково-дослідницької діяльності. Дослідження особливостей формування етичної культури дає змогу майбутнім фахівцям здійснити рефлексію своєї готовності до входження в наукову спільноту.

Розвиток етики комунікацій, раціонального дискурсу, поряд з утвердженням наукової раціональності та раціональних процедур, аргументації та висновків, сприяє утвердженню професійної етики, етичних засад толерантності, поваги до іншого, необхідності дотримання етики обговорення наукових проблем і наукової дискусії. В контексті запровадження загальних етичних засад, що спираються на комунікації Я та Іншого, врахування досвіду Іншого, комунікації в навчальному процесі постають як складник загальнолюдських комунікацій, що спираються на ідеї поваги до особистості, автономності людської свідомості й мислення. Визнання прав людини та свободи думки в умовах загострення інформаційних протистоянь передбачає розвиток критичного

мислення. Етичні засади критичного мислення стають важливим складником формування професійної етики.

Професійна етика майбутнього фахівця включає в себе етичні засади наукової комунікації, дискурсу, дискусії. Це також засвоєння етичних засад виконання службових обов'язків і міжособистісного спілкування. Засвоєння етичних норм поведінки в системі комунікацій стає важливим у підготовці майбутнього фахівця до роботи у професійному середовищі. Це також стає важливим для засвоєння етичних засад виконання експертних і консультативних та інших функцій.

Переведення центру уваги при формуванні комунікативного простору як інтегральної єдності системи комунікацій в освітньому середовищі до комунікації, що передбачає особистісну участь у різних сферах професійної діяльності, підкреслює зростання значення загальноетичних засад професійної етики. Боротьба з плагіатом є важливою не тільки при роботі з текстом і цитуванні. Актуалізація особистісних форм участі в комунікаціях концентрує увагу на формуванні наукової доброчесності, яка спирається на кодекс честі [6]. Йдеться про чесність, повагу до думки іншого, прагнення до наукової істини та отримання особистісного, значимого для науки й суспільства результату.

Формування ціннісно-орієнтованої етики актуалізує питання про взаємозв'язок етики та ціннісно-орієнтованого мислення. Йдеться також про етичні цінності [1]. Це означає, що в системі комунікацій в освітньому середовищі важливіми стають етичні норми взаємодії – толерантність, повага до іншого тощо. Важливим стає формування ціннісного виміру етичної культури майбутнього фахівця. Питання ціннісного виміру тісно пов'язане із проблемами реалізації в системі комунікацій в освіті принципу єдності навчання та виховання. Етичні засади виховної діяльності в освітньому середовищі можуть бути реалізовані через засвоєння етичних принципів, пов'язаних з організацією навчального матеріалу в навчальному про-

цесі. Моделювання професійних ситуацій застосування наукових знань, що викладаються, у рамках застосування етико-екологічного [7] та етико-онтологічного підходів [10] може стати основою формування патріотичної свідомості і впровадження ціннісних засад екологічної свідомості.

Зростання ролі мережевих комунікацій у викладацькій, навчальній, науковій та інших видах діяльності стимулює пізнавальну активність тих, хто навчається у закладах вищої освіти. Реалізація пізнавальних цілей відбувається тоді, коли той, хто навчається, не обмежується інформаційним пошуком текстових матеріалів з інтернет-ресурсів. Пізнавальна діяльність починається тоді, коли починається вибудовування логічних схем і формування концептуального масиву у процесі пошуку відповіді, дослідження певної проблеми чи знаходження самостійного рішення на нестандартне запитання. Включення пізнавальної діяльності в систему мережевих комунікацій, що відбуваються в освітній сфері, сприяє формуванню системних і професійних компетентностей, які характеризують рівень засвоєння знання. Це відповідає формуванню прагнення до отримання знань, до знаходження чесних шляхів, які спрямовують і визначають рівень індивідуальної підготовки.

Формування мережевої моделі освітньої діяльності зумовлює зростання ролі етичного складника комунікацій, який пов'язаний із соціальними компетентностями. Формування комунікативного простору, що спирається на цілісну, інтегровану систему комунікацій, сприяє встановленню етичних засад, які визначають такі важливі форми сумісної діяльності, як участь у наукових дискусіях, в обговоренні наукових проблем, у проектній діяльності. Комунікативний простір стає формою становлення соціальних зв'язків, які формуються, зокрема, на рівні сфери знання. Це зв'язки зі світовою науковою спільнотою. Вони можуть реалізовуватися в навчальній та науково-дослідницькій

діяльності. В навчальній, коли студент чи аспірант активно застосовує результати сучасних наукових досліджень у своїй пізнавальній діяльності. Ця практика застосування сучасних наукових досліджень має бути поширена і на навчальний процес. Викладач у своїй діяльності має стимулювати пізнавальну активність, спрямовану на сучасні наукові дослідження при засвоєнні знання з певних навчальних дисциплін.

Формування етичних засад комунікації в освітній сфері, розширення сфери впливу етичних засад, урізноманітнення їх кількості та збагачення етичного складника, який сприяє становленню особистості майбутнього фахівця. До розширення сфери етичних засад мають бути залучені й такі сфери знання, як етика науки, сучасні дослідження етосу наукової спільноти, основні засади професійної етики та ін.

Корпоративний рівень реалізації етичних засад досягається на основі формування етичних кодексів. Етичні кодекси фахівців формують етичні засади наукової спільноти, що реалізується у певному освітньому середовищі. Вони стають важливим підґрунтям для формування етичних засад певної професійної спільноти. Особливість дослідження етичного складника комунікацій в освітньому середовищі полягає в тому, що він торкається засад комунікативної етики. Введення у розгляд наукових комунікацій у процесі постановки проблем та їх обговорення відкриває новий комунікативний вимір етосу. Етичне забезпечення цього комунікативного виміру досягається на основі оволодіння етичними засадами, яких необхідно дотримуватися при постановці проблем, генерації нових ідей, формулюванні нових концепцій, їх обґрунтуванні та аргументації. Етос, орієнтований на норми пізнавальної діяльності, дослідження об'єктів та виробництва нового знання, включає при цьому комунікативний складник, пов'язаний з необхідністю чіткого формулювання власних авторських ідей та їх відокремлення від ідей і концепцій, сформульованих іншими.

Сучасні особливості наукової діяльності включають у себе значний обсяг роботи, пов'язаний із комунікативними компетенціями, необхідними при виробництві нового знання. Це насамперед робота у сфері знання, вміння сформулювати проблему так, щоб встановити комунікативний зв'язок із попередніми етапами її розробки іншими дослідниками. При цьому важливою стає доброчесність, яка унеможлиблює будь-які форми запозичення чужих ідей. Творча розробка проблеми та її просування вимагають толерантності, емоційної нейтральності, яка унеможлиблює негативне сприйняття критики. Оволодіння різними формами науково-дослідницької діяльності та формування етичної культури майбутнього науковця сприяє професійній ідентифікації, здійсненню самопізнання себе як члена професійної спільноти.

Оволодіння соціальними компетенціями, які є важливими для формування майбутнього науковця – прагнення до пошуку істини, об'єктивності, емоційної нейтральності, поваги до думки іншого, наукової чесності й соціальної відповідальності, толерантності, критичного мислення, обґрунтованості й доказовості, – пов'язане з формуванням етичних характеристик особистості. Постійне застосування цих характеристик у навчальних і виховних практиках сприяє розвитку самопізнання себе як особистості науковця. Залучення передових технологій і методологій сприяє підвищенню інтересу тих, хто навчається, до оволодіння новими нормами і стандартами на світовому рівні, які характеризують різні сфери професійної діяльності. Це сприяє формуванню особистості, яка прагне до імплементації нових ідей і технологій у різних сферах професійної діяльності. Формування етичної культури науковця сприяє модернізації різних сфер суспільного життя.

Переведення розгляду етичного складника у площину формування етичної культури та різних форм її реалізації в освітніх практиках пов'язане з оволо-

дінням практичними компетенціями та новими видами діяльності, які сьогодні є необхідним складником наукової діяльності. Етична культура, що формується у процесі комунікацій у науковому дискурсі, змушує не ігнорувати інші пропозиції, зауваження та інші точки зору, а працювати над власними ідеями та концепціями, поглиблюючи їх зміст для введення їх у структуру наукового мислення. Етичний складник при цьому стає частиною етичної культури, а етична культура формує структуру особистості майбутнього науковця, який володіє сучасними професійними компетентностями з точки зору нових вимог, які висувають сучасні особливості наукової діяльності. При цьому важливими стають також компетенції, пов'язані з оволодінням комунікативною етикою.

Формування етичної культури дає змогу ввести в дослідження розвиток особистості науковця. Важливими стають не просто отримання певної суми знань. Важливим насамперед стає формування особистості майбутнього фахівця, який здатний генерувати нові ідеї та створювати інновації, відповідаючи тим вимогам, які сьогодні висуває світова спільнота до виконання наукової діяльності й виконання різних функцій – дослідницьких, аналітичних, експертних та ін. Формування етичної культури при цьому стосується різних системних рівнів, насамперед глибокого, загальнолюдського виміру етики, а також етики комунікативної, етики

раціонального дискурсу та етосу професійної спільноти.

Висновки

Засвоєння етичного виміру комунікацій в освітньому процесі передбачає оволодіння системними рівнями моральної регуляції, які характеризують загальнолюдський рівень моралі, рівень професійної етики, який реалізується у процесі засвоєння професійних компетенцій. Зростання ролі дослідницького компонента у професійній підготовці майбутніх фахівців зумовлює значне підвищення ролі етосу, який регулює пізнавальну діяльність і виробництво знання в сучасній науці. Особливість сучасної наукової діяльності – зростання ролі наукових комунікацій, наукових дискурсів і наукових дискусій, а також роботи у сфері знання, що вимагає постановки проблем, генерації ідей і роботи у рамках проблемних областей сучасної світової науки, – підвищує значення формування етичної культури майбутнього фахівця. Виконання професійних обов'язків у багатьох сферах глобалізованої економіки вимагає оволодіння соціальними компетентностями, що відповідають світовому рівню. Формування етичної культури, що реалізується в сучасних комунікаціях, стає важливим показником досягнення в освітній діяльності міжнародних стандартів. Це сприяє формуванню запиту на імплементацію наукових досліджень, впровадженню сучасних методик і технологій та модернізації різних сфер професійної діяльності та суспільного життя.

ЛІТЕРАТУРА

1. **Бойченко, Н. М.** (2016). Етичні цінності сучасної університетської освіти: філософська рефлексія. Дис. ... наук. ступеня докт. філос. н. Київ. 431 с. URL : https://iied.org.ua/wp-content/uploads/2019/01/Boychenko_26.02.2016_disertac.pdf
2. **Гнатишак, Г. Т.** (2007) Проблема дискурсивної етики у філософії Юргена Габермаса. *Вісник Черкаського університету. Серія Філософія*. № 109. С. 140–147.
3. **Гончаренко, С. У.** (2011). Етика науки та етичний кодекс ученого. *Шлях освіти*. № 3. С. 2–8.
4. Етичний кодекс ученого України. (2009). *Наука і культура*. № 35. С. 19–23.

REFERENCES

1. **Boichenko, N. M.** (2016). Etychni tsinnosti suchasnoi universytetskoï osvity: filosofska refleksiiia. [Ethical values of modern university education: philosophical reflection]. Dys. ... nauk. stupenia d. filos. n. Kyiv. P. 431. Rezhym dostupu: https://iied.org.ua/wp-content/uploads/2019/01/Boychenko_26.02.2016_disertac.pdf [in Ukrainian]
2. **Hnatyshchak, H. T.** (2007) Problema dyskursyvnoi etyky u filosofii Yurhena Habermasa. [The problem of discursive ethics in the philosophy of Jürgen Habermas]. *Visnyk Cherkaskoho universytetu. Seriiia Filosofiiia*. No 109. PP. 140–147. [in Ukrainian]
3. **Honcharenko, S. U.** (2011). Etyka nauky ta etychnyi kodeks uchenoho. [Ethics of science

5. **Ермоленко, А.** (2022). Етика дискурсу Карла-Отто Апеля як “перша філософія” третьої парадигми. *Філософська думка*. № 2. С. 23–38.
6. **Йонас, Г.** Принцип відповідальності. У пошуках етики для технологічної цивілізації. (2001). [Пер. з нім. А. Ермоленко, В. Ермоленко]. Київ: Лібра, 400.
7. **Кисельов, М. М.** (2012). Етика та наука: сфери перетину. *Наука. Релігія. Суспільство*. № 2. С. 30–39.
8. **Малахов, В.** (2009). Етичний кодекс ученого: аксіологія і прагматика. *Вісник Національної академії наук України*, № 5. С. 12–19.
9. **Мельниченко, А.** (2016). Кодекс честі як інструмент дотримання академічної чесності науковця і освітянина. *Академічна чесність як основа сталого розвитку університету*. За заг. ред. Т. В. Фінікова, А. Є. Артюхова. Київ: Таксон. С. 171–182/
10. **Мулярчук, Є.** (2019). Філософія і педагогіка покликання. Київ: Дух і літера. 344 с.
11. **Норми наукової етики (прийняті Сенатом Товариства Макса Планка 24 листопада 2000 р.)** Режим доступу : <http://e-csr.org.ua/node/238>
12. **Рубанець, О.** (2021). Мережевий освітній простір. *Вища освіта України*. № 4. С. 39–46.
13. **Сидоренко, Л. І.** Етика науки. URL: <http://www.philsci.univ.kiev.ua/biblio/etik-sidorenko.html>
14. **Тур М. Г.** (2008). Структура дискурсивної етики. *Вісник Черкаського університету. Серія Філософія*. № 130. С. 14–21.
- and ethical code of a scientist*]. *Shliakh osvity*. No 3. PP. 2–8. [in Ukrainian]
4. **Etychnyi kodeks uchenoho Ukrainy.** (2009). [*Code of ethics of a scientist of Ukraine*]. *Nauka i kultura*. No 35. PP. 19–23. [in Ukrainian]
5. **Yermolenko, A.** (2022). Etyka dyskursu Karla-Otto Apelia yak “persha filosofiiia” tretioi paradyhmy. [*The ethics of Carl-Otto Apel’s discourse as the «first philosophy» of the third paradigm*]. *Filosofska dumka*. No. 2. PP. 23–38. [in Ukrainian]
6. **Yonas, H.** Pryntsyv vidpovidalnosti. U poshukakh etyky dlia tekhnolohichnoi tsyvilizatsii. (2001). [*The principle of responsibility. In Search of Ethics for a Technological Civilization*]. [Per. z nim. A. Yermolenko, V. Yermolenko]. Kyiv: Libra. 400 p. [in Ukrainian]
7. **Kyselov, M. M.** (2012). Etyka ta nauka: sfery peretynu. [*Ethics and science: areas of intersection*]. *Nauka. Relihiia. Suspilstvo*. No 2. PP. 30–39. [in Ukrainian]
8. **Malakhov, V.** (2009). Etychnyi kodeks uchenoho: aksiolohiia i prahmatyka. [The scientist’s code of ethics: axiology and pragmatics]. *Visnyk Natsionalnoi akademii nauk Ukrainy*. No 5, PP. 12–19. [in Ukrainian]
9. **Melnychenko, A.** (2016). Kodeks chesti yak instrument dotrymanna akademichnoi chesnosti naukovtsia i osvitiiany. [*The code of honor as a tool for maintaining the academic integrity of a scientist and educator*] *Akademichna chesnist yak osnova staloho rozvytku universytetu*. Za zah. red. T. V. Finikova, A. Ye. Artiukhova. Kyiv: Takson. PP. 171–182 [in Ukrainian]
10. **Muliarchuk, Ye.** (2019). Filosofiiia i pedahohika poklykannia. [*Philosophy and pedagogy of vocation*]. Kyiv: Dukh i litera. 344 p. [in Ukrainian]
11. **Normy naukovoї etyky (pryiniati Senatom Tovarystva Maksa Planka 24 lystopada 2000 r.)** [Norms of scientific ethics (adopted by the Senate of the Max Planck Society on November 24, 2000)]. URL: <http://e-csr.org.ua/node/238> [in Ukrainian]
12. **Rubanets, O.** (2021). Merezhevyi osvittinii prostir. [*Network educational space*]. *Vyshcha osvita Ukrainy*. No 4. PP. 39–46. [in Ukrainian]
13. **Sydorenko, L. I.** Etyka nauky. [*Ethics of science*]. URL: <http://www.philsci.univ.kiev.ua/biblio/etik-sidorenko.html> [in Ukrainian]
14. **Tur M. H.** (2008). Struktura dyskursyvnoi etyky. [*The structure of discursive ethics*]. *Visnyk Cherkaskoho universytetu. Seriiia Filosofiiia*, No 130. PP. 14–21. [in Ukrainian]